

MORGANOVA NAUČNA TEORIJA, NACIONALNA IDEOLOGIJA I POLITIKA SAVEZNE VLADE SAD PREMA INDIJANCIMA U XIX VEKU*

Apstrakt: Luis Henri Morgan (1818–1881) je bio glavni predstavnik teorije o socio-kulturnoj evoluciji čovečanstva u severnoameričkoj etnologiji i najuticajniji etnolog u drugoj polovini XIX veka u SAD. Pod njegovim uticajem, etnografija se pojavila kao vitalno i uticajno polje istraživanja u američkoj nauci. Međutim, do početka XX veka, njegova naučna teorija bila je potpuno diskreditovana, denuncirana kao etnocentrična pa i implicitno rasistička. Doktrinu o biološkom, rasnom determinizmu, koja je bila dominantna u naučnoj misli tokom XIX veka, zamenile su doktrine o kulturnom relativizmu i istorijskom partikularizmu, koje je zastupala nova generacija akademskih antropologa predvođena Francom Boasom. O tome kako i zašto se to dogodilo govori ovaj osvrt i pregled.

Ključne reči: L. H. Morgan, socijalni evolucionizam, divljaštvo, varvarstvo i civilizacija, „kult Amerikanca koji nestaje“, ideologija „Očite sudbine“, indijanski tribalizam, politika asimilacije

Prva engleska kolonija u Severnoj Americi bio je Džejmstaun (nazvan po kralju Džejmsu, nasledniku Elizabete I Tjudor) u današnjoj Virdžiniji, osnovan 1607. na teritoriji velike konfederacije algonkinskih plemena Pauvatan (Horn 2005). Trinaest godina kasnije, engleski puritanci, otpadnici od Anglikanske crkve, stigli su u Novi svet brodom „Mejflauer“ 1620¹. Iskricali su se u području

---

* Ovaj rad je prethodno saopšten na naučnom skupu "Društvo, nauka, progres: Lewis Henry Morgan (1818–1881)", koji je održan 30. XI 2018. u Rektoratu Univerziteta u Beogradu.

1 V. listu sa njihovim imenima na <http://sites.rootsweb.com/~mosmd/mayfpas.htm>

koje se nalazilo na teritoriji trojne konfederacije algonkinskih plemena Vampanoag, Nauset i Masačuset na istoku današnje države Masačusets. U blizini Patukseta, naselja Vampanoaga, osnovali su koloniju Plimut u primorju (tzv. Donlend, „gde sunce izlazi“) i zemlji koja je 1616. nazvana Nova Engleska, a dotada su je Francuzi i drugi Evropljani zvali Norumbega. Istoričari ih često označavaju kao „puritance“, ali oni su sebe nazivali „separatistima“ zato što su se odvojili od Anglikanske crkve, ili „svecima“ zato što je njihova crkva, po ugledu na ranu hrišćansku, bila „crkva svetaca“. Naziv „hodočasnici“ koristili su članovi Društva potomaka putnika sa „Mejflauera“ (Mann 2011, loc. 1363).

Preci Luisa Henrija Morgana bili su velški prezviterijanci koji su se tridesetih godina XVII veka doselili u Masačusets i Konektikat, gde su imali ulogu u osnivanju prvih kolonija u Novoj Engleskoj. Među potomcima ovih pionira bilo je vojnika koji su se u revolucionarnom ratu sa Britanijom za nezavisnost borili na strani Kontinentalne vojske. Nakon pobede nad Britancima, ovi veterani su dobili pravo na zemljišne posede u zapadnom delu države Njujork. Tako je na samom kraju XVIII veka, Morganov otac Džededaja osnovao farmu u Aurori u okrugu Kajuga, koji je u to doba još bio „divljina okružena Indijancima“ (Stern 1967, 3).

Na teritoriji Njujorka tradicionalno su živela plemena Irokeza i Algonkina. Irokeški Savez Pet naroda prvobitno su činila plemena Oneida, Mohok, Kajuga, Onondaga i Seneka. Moguće je da Liga nastala još u prekolonijalno ili rano kolonijalno doba. Oko 1720. Savezu Pet naroda pridružio se šesti član, pleme Tuskarora iz Severne Karoline, sa kojima su Irokezi bili u dalekom srodstvu. Delavari iz algonkinske loze i Tutelo iz sijuanske loze takođe su imali izvesnu ulogu u Savezu, koji je povremeno funkcionisao kao utočište za druge narode i delove plemena, pa i za tradicionalne neprijatelje Irokeza kao što su bili Iri i Hjuroni (Radin 1944). Skoro do kraja XVIII veka ova politički i vojno organizovana konfederacija plemena bila je jedna od najmoćnijih domorodačkih grupa u celoj Severnoj Americi.

Događaj koji je prešao u legendu i mit kao „iskra“ koja je potpalila Američku revoluciju bila je antibritanska politička akcija („Boston Tea Party“) 1773, kada su američki rodoljubi, poznati kao „Sinovi slobode“, bacili tone uvezenog čaja u more iz protesta protiv zakona o taksama izglasanog u Britanskom parlamentu. Protestna ikonografija njihovog građanskog otpora s elementima uličnog pozorišta imala je indijanska, mochočka obeležja i simbolizam. Demonstranti su nosili na sebi čebad i odeću od jelenske kože, lica su im bila obojena ratničkim bojama, vitlali su tomahavcima i tome slično. Protagonisti i simpatizeri počeli su se nazivati Amerikancima da bi se razlikovali od Engleza i „majke Engleske“. Njihovo usvajanje indijanskog simbolizma bilo je potvrda emergentnog identiteta i onih vrednosti koje su delili sa „prvim Amerikancima“, pre svega, težnje ka slobodi i nezavisnosti. Indijanci koji nikada nisu iskusili feudalne odnose zavisnosti tipične za Stari svet bili su za njih čisti i neiskvareni (Thomas 2000, loc 853), „ponosni ratnici“. Tako je domorodac-divljak mogao

da se, bar nominalno i simbolički, izjednači sa civilizovanim belcima anglosaksonskog porekla rođenim u novoj zemlji i Novom svetu koji su sebe smatrali Amerikancima.

Za vreme revolucionarnog rata (1775–1783), većina Irokeza je stala na „pogrešnu“ stranu, tj. Britanaca, i pretrpela je „katastrofalan poraz“ (Džozefi 2008, 132). Nakon revolucije, Njujork je 1787. postao 11. država Sjedinjenih Država, a Irokezi su pod vođstvom poglavice Mohoka Džozefa Branta, koji je primio hrišćanstvo i stekao obrazovanje među belcima, dobili pravo na posjedovanje zemlje ali ne i nezavisnost, i morali su da priznaju vrhovnu vlast Njujorka, tj. Sjedinjenih Država na svojoj teritoriji.

Luis H. Morgan je rođen 21. novembra 1818. u Aurori, kao deveto dete u porodici sa trinaestoro dece koju je njegov otac imao iz dva braka. To je bilo samo šest godina nakon ustanka koji je Tekumseh, ratnik i govornik Šonija u Ohaju i Kentakiju, vođa saveza pobunjenih indijanskih plemena i prvi „indijanski nacionalista“, podigao protiv doseljenika (1812–1813). U godinama koje su prethodile ovom ratu, Tekumseh je lično sprovodio široku propagandu i mobilizaciju u raznim indijanskim plemenima, tako da je stekao mnogobrojne sledbenike i saveznike – Delavare, Kikapue i Otave u Indijani, Hjurone Vijandote, Čipeve (Odžibve/Anišianaabe) i Sijue u Kanadi, Mičigenu i Minesoti, Sauke i Foks, Vinebage i Menomine u Ilinoisu i Viskonsinu. Pokušao je da ubedi i Irokeze u Njujorku da se pridruže panindijanskom otporu i savezu, ali su Seneke i Onondage to odbile (Džozefi 2008, 148). Indijanski ustanici koji su se svrstali na stranu Britanaca naposljetku su bili poraženi, a Tekumseh je pao u borbi 1813. negde na reci Temzi u Ontariju, ali su mnogi indijanski narodi upamtili njegovu političku misiju i poruku da američka zemlja pripada svim indijanskim narodima.

Američko-britanski rat 1812–1813. bio je prekretnica i doveo je do bitne promene u američkim shvatanjima Indijanaca i odnosu prema njima. U XVIII veku i na samom početku XIX veka vladalo je uverenje, nastalo pod uticajem Lokovog prosvetiteljskog ogleada o ljudskoj prirodi, jednakosti i primarnom značaju iskustva, *An Essay Concerning Human Understanding* (1690), da rasa nije presudan niti ograničavajući faktor kad je reč o ljudskim potencijalima i postignućima (Dippie 1991, 7). „Oci osnivači“ nacije, Džordž Vašington, Tomas Džeferson, Džon Adams i drugi smatrali su da se Indijanci mogu „popraviti“ i civilizovati. Džeferson je, štaviše, zagovarao politiku potpune asimilacije putem mešovitih brakova i pretvaranja domorodaca u zemljoradnike i individualne farmere. Nakon rata sa Englezima i Tekumsehove „zavere“, ovaj optimizam u pogledu mogućnosti da se Indijanci privole na zemljoradnju, tj. da napuste svoj tradicionalni način života i da se prilagode uslovima evroameričke civilizacije počeo je da jenjava.

Tomas Džeferson (1743–1826), jedan od pisaca Deklaracije nezavisnosti (1776) i treći predsednik Sjedinjenih Država (1801–1809), bio je i prvi „naučni“ arheolog u Americi i pokretač velikih istraživačkih projekata kakva je

bila geografska i etnografska ekspedicija Merivedera Luisa i Vilijama Klarka na početku XIX veka (1804–1806). Njegovo najvažnije i jedino objavljeno delo je knjiga *Notes on the State of Virginia* (1785), u kojoj je Džeferson argumentovano i na empirijskoj osnovi pobio kabinetske spekulacije francuske prirodne nauke, predvođene Žoržom Bifonom (*Historie Naturelle*, 1749), o Americi i Indijancima. Bifon je video američki kontinent kao sredinu sa nezdravom klimom, močvarama i prašumama, njegovu floru i faunu kao slabašnu i degenerisanu u poređenju s evropskim vrstama, a domorodačko stanovništvo kao inferiorno u mentalnom, fizičkom i moralnom pogledu. Smatrao je da Indijanci nisu imali čak ni porodicu u pravom smislu, društvene ustanove i organizaciju. Prema Bifonu, Amerika kao nezrela zemlja nema nauku, književnost i umetnost; nije dala nijednog dobrog pesnika, darovitog matematičara ili genijalnog stvaraoca u bilo kojoj oblasti (Thomas 2000, loc. 1139).

Njegova spekulativna teorija o američkoj ekologiji i degeneraciji vrsta mnogo je uticala na negativne predstave Evropljana o američkim domorocima: Indijanci su uspeli da se fizički adaptiraju na surove uslove prirodne sredine, ali su bili prljavi, neuki, razvrtni, lukavi, surovi i nemilosrdni, muškarci „ženskasti“ (zbog nedostatka telesne maljavosti i tobože malih reproduktivnih organa), bez strasti, seksualno impotentni itd. Džeferson je kao empiričar pobio sve Bifonove navode i, kao nepristrasni istraživač Indijanaca iz naučne perspektive, otišao korak dalje u rešavanju pitanja o poreklu američkih starosedelaca. Školovan u tradiciji klasične filologije, smatrao je se da ključ za rešenje ovog problema nalazi u proučavanju njihovih jezika. Putem obimne prepiske sakupio je rečnike jezika iz više od 40 plemena i napisao o tome obimnu raspravu, koja je misteriozno nestala kada je napustio Belu kuću i nikada nije objavljena. Kasnije je tvrdio da je njegovo delo postavilo osnovu za tezu o azijskom poreklu američkih domorodaca, potkrepljenu izveštajima kapetana Džejmsa Kuka, koji je na poslednjoj ekspediciji 1778. mapirao područje Beringovog moreuza. Podaci koje je Kuk sakupio podupirali su Džefersonovu hipotezu da su ljudi mogli preći u Ameriku i da sličnosti između Indijanaca i stanovnika istočne Azije ukazuju na njihovo zajedničko poreklo.

Glavno arheološko pitanje, međutim, bilo je poreklo hiljada zemljanih humki na istoku SAD. Mnogi učenjaci tog doba verovali su da je ove monumentalne spomenike izgradila bela rasa pre no što je misteriozno nestala, a „kandidata“ je bilo više: Jevreji, tj. izgubljena jevrejska plemena, Rimljani, Vikinzi ili neki drugi „arijevski“ narod (Mann 2011). Bilo je, doduše, i onih koji su smatrali da su ih podigli drevni preci Indijanaca, ali su takvi učenjaci činili manjinu. Džeferson je smatrao da su savremeni nativni narodi Amerike u mentalnom i fizičkom pogledu jednaki sa belcima i zaključio je da su oni bili u stanju da izgrade ove spomenike. Potom je izložio svoju glavnu tezu, da su drevni Indijanci izgradili humke u čast svojih mrtvih. Da bi to dokazao, zaposlio je svoje robove da otkopaju jednu od humki koje su se nalazile na njegovom imanju. Danas bi takav korak bio uobičajen, ali je u Džefersonovo doba, kada se

smatralo da se učenost, znanje i nauka nalaze u bibliotekama i arhivima a ne u slojevima zemlje, to bila originalna ideja. Za razliku od njegovih savremenika, Džeferson je sproveo arheološko istraživanje da bi odgovorio na precizno definisano pitanje, a ne da bi stvorio privatnu zbirku artefakata ili kostiju. Time je uzdigao proučavanje prošlosti iz amaterskog, spekulativnog i kabinetskog interesovanja u naučno istraživanje zasnovano na terenskom radu i dokumentovanoj empirijskoj proceduri (Thomas 2000, loc. 1202).

Džeferson je, međutim, malo poznao stvarne Indijance i retko ih je viđao. U njegovo doba domodoračko stanovništvo Virdžinije bilo je svedeno na demoralisane grupe izbeglica. Sam je zabeležio u *Notes on the State of Virginia* da se broj pripadnika stare konfederacije Pouvatan u XVII veku smanjio za dve četvrtine u razdoblju od samo 62 godine. Dotad su skoro u potpunosti nestali Čikahomini, Pamunkiji, Mataponi koji su se izmešali sa crncima i izgubili svoj jezik, kao i Notoveji od kojih su preživjele samo žene. Od mnogih starih plemena na istoku ostala su samo njihova egzotična imena, koja je zabeležio Ralf Valdo Emerson u svom dnevniku (1845): Masačusets, Šomut, Samoset, Skvantum, Nantansket, Narangaset, Asabet, Musketakvid (Dippie 32).

Džeferson je bio deista i sekularista, „kvintesencijalni“ predstavnik prosvetiteljskih ideala i standardnih ideja o racionalnosti, ljudskom delanju i prirodnim pravima za sve. Prema Andersu Stefansonu, savremenom istoričaru sa Kolumbija univerziteta, istorija se, grubo govoreći, shvatala kao neravnomerna ali progresivna emancipacija racionalnog (muškog) subjekta od sujeverja i iracionalnih pobuda (žene se još nisu smatrale potpuno racionalnim), kao proces koji će se okončati onda kada subjekt stekne potpuno znanje i preovlada svuda. Ova perspektiva se mogla povezati sa hrišćanstvom, ili bar sa deističkom varijantom: Bog, kao vrhovna inkarnacija racionalnosti, pokrenuo je svet i zatim se povukao da posmatra napredak svojih stvorenja, ljudskih subjekata. Emancipovana individua biće naposljetku u stanju da racionalno determiniše sopstvene uslove i u skladu sa „prirodnim“ zakonima koje je naučni razum u doba prosvetćenosti postupno otkrivao. Prema istom shvatanju, istorijsko značenje Američke revolucije je bilo u tome da se omogućući predestiniranoj slobodi da se *pokaže*, realizuje u Novom svetu (Stephanson 1996).

U skladu sa time je bio i fokus Deklaracije nezavisnosti – osuda tiranije i potvrda prirodnog prava slobodnih pojedinaca da stvore građansko društvo. Inspiracija za filozofsku argumentaciju je poticala od Džona Loka i njegovih škotskih naslednika, Dejvida Hjuma i drugih, sa naglaskom na kapitalizmu i liberalnom individualizmu. Nakon Revolucije, Džeferson je koncipirao plan o premeravanju zemljišta na zapadu i njegovom pretvaranju u poljoprivredno, poznat kao Zemljišna uredba iz 1784. (Land Ordinance of 1784), koji se zasnivao na tzv. *stotinama* kao osnovnim organizacionim jedinicama (Rashid 1996). Formulirao je i prikladan društveni osnov vrline Republike: izabrao je za tu ulogu solidnog slobodnog farmera, samostalnog poljoprivrednika. Kao onaj

koji obrađuje sopstvenu zemlju, farmer ne zavisi ni od koga i otuda je mogao da bude arhetipski Amerikanac, otelovljenje slobodnog američkog čoveka i građanina (Stephanson 15). Ili, kao što će pola veka kasnije Luis Morgan reći: „Farmer je kapitalista i radnik, a samim tim i njegov rad postaje nezavisan“ (Morgan 1852, loc. 293). Sam Džeferson je kao jedan od najvećih zemljoposjednika i robovlasnika u Virdžiniji bio daleko od takvog farmera i poljoprivednika.

Morgan je odrastao na jednoj takvoj farmi kod jezera Kajuga u blizini rezervata Irokeza i dobio je najbolje moguće osnovno obrazovanje za to doba i seosku sredinu u državi Njujork. Njegovo rano detinjstvo je padalo u doba mandata petog predsednika SAD Džejmsa Monroa (1817–1825), kada je osnovana posebna indijanska kancelarija pri Odseku rata (1824), koja će kasnije promeniti naziv u Biro za indijanske poslove (Bureau of Indian Affairs, BIA) i biti prenesena u savezno ministarstvo za unutrašnjost (Department of Interior) osnovano 1849. U njegovoj nadležnosti su bili i do danas ostali zaštita prirodne sredine i prirodnih resursa, nacionalni parkovi i indijanski rezervati. Nepriistan naučni stav prema Indijancima kao predmetu proučavanja, koji potiče još od Tomasa Džefersona, stvorio je prirodnjački mentalitet koji će obeležiti i pristup antropologije u XIX veku. Indijanci su bili shvaćeni kao uzorci i naučni objekti analogno proučavanju pleistocenske megafaune ili lednika. Zbog toga, po rečima arheologa Dejvida Hersta Tomasa, udžbenici arheologije kanonizuju Džefersona kao prvog naučnog arheologa u Americi, dok ga moderni Indijanci vide kao prvog pljačkaša njihovih nekropola (Thomas, loc. 1217).

Američka ideologija kao habitus u Morganovom formiranju

Kakav je bio američki pogled na svet i ideologija u godinama oko Morganovog rođenja? Prema Stefanonu, period od 1815. do 1830. bio je u znaku prosvetiteljskih modela planiranja, ideje o naciji kao organskoj zajednici (sa naglaskom na tradiciji i istorijskom pamćenju), i značajne uloge savezne vlade u ostvarivanju kontrole i usmeravanju razvoja na postojećim državnim teritorijama. To je bilo formativno doba američkog nacionalizma, koji se javio posle 1820. više kao difuzna dispozicija prema svetu i struktura osećanja nego kao bilo koja eksplicitna ideologija identiteta. Članovi ove „zamišljene zajednice“ delili su svest o potpuno novoj vrsti zemlje, jedinstvenoj po tome što je bila otvorena u društvenom, ekonomskom i prostornom pogledu, kao i ideju o SAD kao sakralno-sekularnom projektu. Prema toj ideji, SAD su imale svetskoistorijsku misiju u Novom svetu i ogromnom prostoru koji još nije imao utvrđene, tj. konačne teritorijalno-političke granice. Po tome se američki vid nacionalizma razlikovao od istovremenih evropskih ideologija koje su naglašavale trajanje i kontinuitet, slavnu prošlost homogenih nacija na predačkom tlu i „drevnost“ njihovih kulturnih tradicija.

U postrevolucionarno doba, kretanje na zapad je postalo opšta tema, koja se mogla povezati sa koncepcijom o *translatio imperii*. Ona je počivala na dve ideje: da je civilizaciju uvek nosila jedna dominantna sila ili narod; i da je istorijsko napredovanje bilo kretanje sa istoka na zapad.² To je bilo u skladu sa starim religioznim idejama puritanskih separatista u Novoj Engleskoj o novom i svetom početku u novoj i svetoj zemlji. Jedan od prvih glasnogovornika ideje o neminovnoj pobjedi civilizacije nad divljaštvom (uobičajeni izrazi su bili „savagery“, „savagism“ ili „barbarism“) u ranom XIX veku, bio je Edvard Everet, prvi doktorand u Americi (1817), profesor grčkog jezika na Harvardu i urednik *North American Review*. On je 1823. objavio članak sa argumentacijom o procesu u kojem će civilizacija prirodno zameniti divljaštvo: nije potrebno da se uništi pleme divljaka, treba samo posaditi klicu civilizacije u njihovo tle i ona će uhvatiti korena, raširiti se i naposljetku ukloniti divljaštvo (Dippie 31).

Prema Morganovom biografu Bernhardu Sternu, ovaj budući veliki etnolog je mogao da posmatra Irokeze još od detinjstva. D. H. Tomas (Thomas 2000, loc. 1378) pak sugerije da je mladi Morgan svog prvog Indijanca „sreo“ čitajući pustolovni roman Džejmsa Fenimora Kuperu *The Last of the Mohicans: A narrative of 1557 iz 1826.* (1965), čija je radnja smeštena u doba francusko-engleskog rata u kolonijama. U 1830-im i 1840-im, Kuperove knjige su bile na vrhuncu popularnosti, iako je njegovo znanje o Indijancima bilo knjiško, a glavni izvor je bilo delo misionara Moravske crkve Džona Hekveldera [Heckwelder], *Account of the History, Manners, and Customs of the Indian Nations, Who Once Inhabited Pennsylvania and the Neighboring States* iz 1818. (Pearce 1988, 115; Dippie 32). Kuper je znao da su Mohikanci samo jedno od mnogobrojnih iščezlih plemena i da je ono što se desilo plemenu Delavara čekalo i ostala plemena.

Tako je nastao „kult Amerikanca koji nestaje“, prema frazi koja potiče od filozofa i književnog istoričara Džordža Harisona Oriansa (1934)³. Suština ove žanrovske oznake sadržana je u naslovima romana „The Last of ...“ (Narangaset, Pekot, Koči itd.), od kojih je najpoznatiji Kuperov *Poslednji Mohikanac*. On je uspostavio stilska obeležja žanra o „sukobu“ civilizacije i divljaštva i „američkoj divljini“. Sudeći prema *Poslednjem Mohikancu* i romanima o Kožnoj Čarapi iz 1840-ih, Kuper je bio svestan da zajedno sa „Amerikancem koji nestaje“ nestaje i američka divljina, a sa njom i jedna prostija Amerika.

Kuperovo pisanje o Indijancima bilo je romantičarsko i obojeno sentimentalnom nostalgijom zbog nestanka ove „primitivne, ali plemenite rase“. To je bilo dominantno raspoloženje u intelektualnim krugovima na istoku SAD, ali ne i na zapadu i jugu. U tom periodu, izraz „divljak“ je označavao urođenika

2 „Carstvo, učenost i religija“, propovedao je sveštenik Tomas Brokavej 1784, „u prošlim vremenima putovali su sa istoka na zapad, a ovaj kontinent je njihova poslednja zapadna zemlja. ... Ovde Bog gradi pozornicu na kojoj će prikazati velika dela svojega kraljevstva“ (nav. u Stephanson 1996, 19).

3 George Harrison Orians, *The cult of the vanishing American: a century view, 1834–1934*. Toledo, Ohio: H. J. Chittenden Co. World Cat <https://www.worldcat.org/title/cult-of-the-vanishing-american-a-century-view-1834-1934/oclc/14197428>

koji ne može, odnosno ne treba da se „civilizuje“. Ukratko, „divljak“ je bio radikalni drugi za „civilizovane“ belce u Americi (Krupat 1985, 37). Neki su, štaviše, smatrali da Indijanci uopšte ne poseduju kulturu. Od početaka kolonizacije do kraja XIX veka, Amerikanci su bili skloni tome da sebe definišu na osnovu suprotnosti između Evropljanina kao „čoveka kulture“. tj. civilizacije i Indijanca kao „deteta prirode“.

Ideja o Indijancu kao arhetipskom plemenitom divljaku koji živi u prirodnom stanju izvan istorije potiče iz prve etnografije o američkim domorocima, *Apologetica Historia Sumaria* Bartolomea de las Kasasa, napisane u 1530-im. De las Kasas je bio konkistador koji se pokajao zbog svojih dela, zaredio i postao dominikanski sveštenik, biskup u Čijapasu u Meksiku, te je ostatak života (u. 1566) proveo suprotstavljajući se surovosti španskih i drugih evropskih kolonizatora u Novom svetu (v. De las Kasas 2002). Po njegovom mišljenju, Indijanci su bili prirodna stvorenja koja su obitavala, „mirna poput krava“, kao što piše Čarls Man, u „zemaljskom raju“. Slično uverenje je imao i njegov savremenik Pjetro Martire d'Angijera: Indijanci su živeli u onom „zlatnom svetu“ o kojem su govorili stari pisci, prosto, nevino i bez zakona (Mann 2011, loc. 465).

Oni belci koji su bili ožalošćeni zbog nestanka prvih Amerikanaca morali su nekako da izmire svoj ideal sa stvarnošću. Neki su verovali da je plemeniti divljak postojao u prošlosti, ili da još postoji ali na nekom drugom mestu u svetu. Savremeni Indijanci su bili smatrani za degradirane primere prvobitne plemenite rase, koju je dodir sa porocima civilizacije nepovratno iskvario. Čak je i svirepi divljak Magua iz Kuperovog *Poslednjeg Mohikanca* nekad bio „dobar Indijanac“ pre no što je pao u vlast alkohola i postao „crveni đavo“. Magua je zapravo žrtva, a „crveni đavo“ je „pali“ plemeniti divljak (Dippie 25). Da bi opstao, plemeniti divljak mora da ostane neiskvaren, a to znači izvan dodira sa civilizacijom.

Jedan od najvećih pobornika ovog mišljenja bio je samouki slikar portretista Džordž Ketlin iz Pensilvanije, „Vradžbena boja“ i „Beli vrač–slikar“, kako su ga prozvali Indijanci. Želeći da postane istoriograf i etnograf Indijanaca koji nestaju, Ketlin se 1830. otisnuo iz Filadelfije u zapadne prerije: „[...] i poleteo sam da spasem, ne njihove živote ili rasu (jer su *osuđeni* i moraju iščeznuti), već njihov izgled i običaje [...], ali će oni možda poput feniksa vaskrsnuti iz ‘mrlje na slikarevoj paleti’ i opet živeti na platnu i stajati tokom budućih stoleća – kao živi spomenici jedne plemenite rase“ (nav. u Braun 1979, 100; ital. Dž. K.).

Ketlin je sve Indijance u Americi delio u dve kategorije: iskvarene i neiskvarene. Od dva miliona, koliko ih je tada živelo u Severnoj Americi, prema njegovoj proceni, 1.400.000 je već bilo iskvareno u dodiru sa belcima (Catlin 2011[1842], 6). Američki i drugi belci su formirali stav o Indijancima uopšte na osnovu pijanih prosjaka u ritama sa granice, ali, po njegovom svedočenju, među divljim (necivilizovanim) Indijancima nije bilo ni prosjaka ni pijanica, nego su to bili zdravi, snažni i lepi ljudi. U doba kada je Ketlin boravio kod Mandana i naslikao 20 portreta kao i nekoliko žanr-scena, i kada je sastavljao

rečnik njihovog jezika, pleme je imalo 2.400 pripadnika. Posle osam godina i epidemije boginja, preživelo je samo tridesetak osoba koje su prihvatili njihovi susedi Hidatse.

Prema istoričaru Brajanu Dipiju, Ketlinova misija je bila nacionalna, a ne prosto lična. U to doba i kasnije, pisci i slikari poput njega posvećivali su se „spasavanju“ Indijanaca, ali ne stvarnih ljudi, nego opisa, predmeta i zapisa o njima. Uprkos naklonosti prema Indijancima i žalosti zbog sudbine koja ih je osudila da nestanu, Ketlin je delio uverenje da su napredak i pobeda civilizacije nad divljaštvom nužni i neumitni, kao što su to i prirodni zakoni. Prema dominantnoj ideologiji progresa, ljudski napredak je bio shvaćen kao univerzalan zakon života, a zapadna civilizacija kao njegovo oruđe.

Popularna shvatanja o naučnom determinizmu i delovanju zakona analognih prirodnim u području ljudske istorije poslužila su kao opravdanje zakonodavne i političke prakse. Za vreme mandata predsednika Endrua Džeksona (1829–1837), 1830. je donesen Zakon o preseljenju svih Indijanaca sa istoka SAD (Indian Removal Bill) u navodno pustu zemlju – „veliku američku divljinu“, kako se tada govorilo – zapadno od reke Misisipi. Kada je vojska sprovela ove nasilne deportacije, to je bilo shvaćeno, „sadly or gladly“, kako piše Arnold Krupat (1985, 36), kao nužna posledica napretka i civilizacije. Dominantno verovanje je bilo da evroamerička civilizacija mora da se širi u prostoru i da svuda zameni „divljaštvo“. Tzv. džeksonovska era je bila doba teritorijalne ekspanzije i izrazitog liberalizma, individualizma i kapitalističkog preduzetništva. Zajedništvo je počivalo na pretpostavci o jednakim šansama za sve, a sloboda je bila apsolutna i nepromenljiva vrednost, suština američkog života otelovljena jednom i zauvek u Ustavu. Da bi se ispunilo prvobitno „sveto“ obećanje slobode, morao se osigurati kvantitativni rast u prostoru, tj. širenje „područja slobode“, prema izrazu samog Džeksona. Njegov naslednik u 1840-im, Džejms Polk iz Tenesija dosledno je primenjivao ovu logiku i dodao je nove ogromne teritorije američkom „carstvu slobode“ – Teksas, Oregon, Kaliforniju i Nju Meksiko.

Od sredine 1840-ih, ideologija „Očite sudbine“ je služila kao opravdanje kolonijalne ekspanzije na zapadnim (indijanskim) teritorijama i pothranjivala nacionalnu svest i samosvest Amerikanaca belaca. Sam izraz „Manifest Destiny“ skovao je Džon Luis O'Saliven (1813–1895), osnivač, urednik i politički komentator časopisa *The United States Magazine and Democratic Review*, povodom aneksije Teksasa (1845) i Oregona (1846), ali je njegovo autorstvo ove popularne fraze otkriveno tek 1927. Prema toj ideologiji, širenje Sjedinjenih Država na kontinentu bilo je *predestinirana sudbina*. Američki narod je providenjem bio izabran za posebnu misiju – da stvori „carstvo (radi) slobode“, koje će imati svetskoistorijski značaj u emancipaciji čovečanstva (Stephanson 1996, 22). Sve prepreke na tom putu morale su biti uklonjene, milom ili silom, a to se odnosilo i na plemenske zajednice domorodačkih naroda.

U 1840-im, izraz „očita sudbina“ je bio zasićen kako starijim religioznim značenjima tako i novijim svetovnim tumačenjima. Prateći složenu genealogiju

ovog koncepta, Stefanson otkriva njegov prvobitni, religijski izvor u Starozavetnim temama koje su bile obnovljene i reinterpretirane tokom reformacije.⁴ Glavna ideja je ona o objavljenoj ulozi izabranog Božjeg naroda u Obećanoj zemlji kao predestiniranoj sudbini. Svet kao „manifestacija“ Boga i istorija kao predestinirana „sudbina“ bili su ideološki proizvod perioda destinijarizma u Engleskoj između 1620. i 1660, kada se odigrala i prva migracija asketskih i fanatičnih protestanata separatista u Novu Englesku. Prema Stefansonovom tumačenju, ovi hodočasnici su istovremeno desakralizovali Englesku, od koje su se odvojili i sakralizovali prostor u Novom svetu; za njih je to bio novi Kanaan, obećana zemlja, koju je trebalo osvojiti i preurediti u „slavu Boga“. Svi hrišćanski kolonizatori u Severnoj i Južnoj Americi shvatali su svoje poduhvate kao svete, ali jedino su puritanci Nove Engleske shvatali i samu teritoriju kao svetu ili da će ona takva postati.

Sa protokom vremena, referentni okvir koncepta „očita sudbina“ postajao je sve složeniji: iza njega je stajala „čitava *matrica*“ tumačenja o „vremenu i mestu Amerike“, kako kaže Stefanson, tj. osobena mešavina providencijalističke i republikanske ideologije, sakralnih i sekularnih koncepata, stvorena nakon Revolucije. Ova ideološka matrica je na dinamičan način povezivala viziju SAD kao svetog mesta izabranog za Božje ciljeve i sekularnu ideju o novoj naciji slobode kao povlašćenoj „pozornici“ za prikazivanje novog svetskog poretka i velikom „eksperimentu“ u korist celog čovečanstva. Prema Stefansonu, moćna teleologija o egzodusu i izabranosti koju su stvorili engleski puritanci bila je ključna za tok kolonizacije u Severnoj Americi i način na koji su SAD shvatile same sebe, otada do danas.

Ovaj mit hrišćanskih kolonizatora o zemlji nastanjenoj „divljim zverima i divljim ljudima“, koju je trebalo naseliti i *kultivisati*, pretvoriti u obradivo zemljište za poljoprivrednu proizvodnju, ima svoj pandan u cionističkom „mitu“ o Palestini kao nenaseljenoj i neplodnoj zemlji, skoro nalik pustinji, koju su kultivisali jevrejski kolonisti. Prema izraelskom istoričaru Ilanu Papeu, cionizam je bio pokret kolonijalnog osvajanja i naseljavanja, „sličan pokretu Evropljana koji su kolonizovali Ameriku, Južnu Afriku, Australiju i Novi Zeland“ (Pappe 2017, loc. 757).

Specifičnosti naseljeničkog kolonijalizma u poređenju sa „klasičnim“ jesu sledeće: 1) opstanak kolonija samo privremeno, u početku, zavisi od imperijalne „majke zemlje“, tj. stare domovine – naseljenici se obično odvajaju od nje i konstituišu kao nova suverena nacija, kroz oslobodilački rat i revoluciju, a egzemplar toga je američka revolucija; 2) naseljenički kolonijalizam je motivisan težnjom da se zauzme teritorija u stranoj zemlji, dok klasični kolonijalizam teži

4 Sažeto rečeno, puritanci su ponovo izmislili jevrejske ideje o izabranosti, seobi i iskupljenju, misiji i odvajanju u prostoru. U svojoj briljantnoj raspravi, Stefanson otkriva četiri glavne teme: 1) izabranost i savez, zavet; 2) izbor i apostaza; 3) pozvanje, otkrivenje i kraj istorije; 4) teritorija, misija i zajednica, koje analizira ponaosob i povezuje ih kroz ubedljivu hermeneutičku interpretaciju njihovog značenja u recepciji puritanskih teologa (Stefanson 1996, 7–12).

pre svega da eksploatiše resurse na novim geografskim posedima; 3) u prvom slučaju, kolonizatori su neka vrsta otpadnika, separatista ili „izbeglica“ koje traže ne samo dom, već i domovinu, a glavni problem je u tome što u „njihovoj“ novoj zemlji već živi drugo, ili tačnije prvo, autohtono stanovništvo. Kolonizatori tada pribegavaju „logici eliminacije“, prema izrazu Patrika Volfa (nav. u Pappu, loc. 772), etničkom čišćenju, genocidu ili represiji nad domorocima lišenim prava, odnosno „logici dehumanizacije“ nativnog naroda i društva, prema izrazu Ilana Papea. Ova dvostruka logika u praksi naseljeničkog kolonijalizma najčešće se opravdava višim razlozima i ciljevima, svetim, moralnim, istorijskim i/ili naučnim, kao u američkom slučaju.

Prema Stefansonu, praksa „etničkog čišćenja“ u Americi mogla se ugraditi u narativ o „sudbini“ i legitimizovati kako ideološki, pozivanjem na Bibliju, Pisanje, Psalme i druge tekstove, tako i pravno, pozivanjem na tradiciju prirodnog prava. Za puritanice u Novoj Engleskoj bila je ključna ideja o *vacuum domicilium* (pustoj, praznoj ili nezauzetoj zemlji), koja se inače pogrešno pripisuje Džonu Loku (Corcoran 2007, 9). Stefanson je dovodi u vezu sa Emerihom de Vatelom, pravnim misliocem iz XVIII veka. U vulgarnom obliku, Vatelov argument se svodio na odredbu da su Indijanci bili nomadi, tj. lovci i sakupljači, a ne sedentarni zemljoradnici i da nisu mogli polagati pravo na zemlju budući da je nisu obrađivali. Obilje dokaza da Indijanci nisu bili nomadi ignorisalo se. Čak su i preci sijuanskih naroda, koji su se tek od XVIII veka preselili u pririje, specijalizovali za lov na bizone i postali polunomadi, bili zemljoradnici koji su gajili kukuruz, pasulj i duvan i živeli u stalnim selima. Čeroki na jugoistoku bili su svrstani među napola civilizovane Indijance, ali to nije sprečilo njihovo proterivanje sa predačke zemlje (1838) i stradanje u jednom od mnogobrojnih „marševa smrti“ tokom deportacija.

Simptomatično je da se u džeksonovsko doba proterivanja Indijanaca sa njihove zemlje i zatvaranja u rezervate, prostornog širenja Sjedinjenih Država i porasta individualizma i liberalizma u društvenoj svesti mlade nacije, pojavio novi žanr u pisanju o „Amerikancu koji nestaje“, i to kao „pisanje“ samih Indijanaca i pisanje o njima, tj. *indijanska autobiografija*. Prva indijanska autobiografija u Americi bila je životna priča Crnog Jastreba, poglavice Sauka, koju je 1833. doterao i objavio Džon B. Paterson na osnovu preliminarnog rukopisa Antoana Leklera, indijanskog prevodioca u državnoj službi (J. B. Patterson, *Black Hawk: An Autobiography*). Prema tumačenju Arnolda Krupata, naracija indijanskog subjekta u prvom licu, što je glavni uslov svake pa tako i indijanske autobiografije kao specifično američkog, bikulturnog i saradničkog žanra, bila je moguća tek pošto je Indijanac neprijatelj bio poražen i pacifikovan. Tek tada je on mogao dobiti pravo na „glas“ kao pripadnik indijanske kulture i mogućnost da iznese svoju priču, da predoči vlastitu, danas bismo rekli, emsku perspektivu, pre nego što nestane sa istorijske pozornice na kojoj se izvodio „veliki američki eksperiment“. U autobiografiji, etnografiji i slikarstvu XIX veka, koje u tom pogledu najbolje reprezentuju indijanski portreti i žanr-scene Džordža Ketlina, uloga Indijanca je bila „da pozira – i nestane“ (Krupat 1985, 38).

Luis Morgan i njegovi drugovi sa fakulteta (Cayuga Academy) osnovali su početkom 1841. bratstvo pod nazivom „Gordijski čvor“, neku vrstu literarnog kružoka ili društva, koje su posle dve godine preimenovali u „Veliki orden Irokeza“, odnosno „Novu konfederaciju Irokeza“. Bilo je zamišljeno kao tajno društvo sa sopstvenom dramaturgijom i ikonografijom u vidu indijanske nošnje, plesova i obreda inicijacije, za koji je „scenario“ napisao Morgan i nazvao ga „In-indianation“. Njegovi članovi su se, slično bostonskim Sinovima slobode, u izvesnom smislu „igrali Indijanaca“ (Deloria 1999), tj. pretvarali da su Irokezi, ali sa dalekosežnijim intelektualnim pretenzijama i naučnim ciljevima. Istaknuti članovi društva bili su Vilijam L. Stoun, pisac biografske knjige o životu Crvenog Mundira, poglavice i velikog govornika Seneka, *Life and Times of Sa-Go-Ye-Wat-Ha, or Red Jacket* iz 1841. (v. Petković 1987, 135) i Henri Rouv Skulkraft, agent u indijanskim rezervatima, koji je u to doba imao veliki autoritet kao etnolog i stručnjak za Indijance uopšte, a posebno za Irokeze. U pismu Stounu, Morgan je naveo ciljeve i zadatke društva – da stvori veliki repozitorijum starina, običaja, književnosti i svega što se odnosi na Indijance, i što „se može spasiti od zaborava [...]“.

Another of its leading objects should be to beget and encourage a kinder feeling toward the Red Man, a disposition to appreciate and render a just tribute of admiration to the many virtues of the Indian character; and above all, when the Order thus instituted shall have reached its full maturity, its should make the whole Indian race the object of its benevolence and protection: to shield them in their declining from oppression, and to mitigate to some extent the misfortunes which are hastening their destruction (nav. u Stern 14).

To je praktično značilo učenje njihovih jezika i običaja u rezervatima i etnografsko dokumentovanje oblika društvene i političke organizacije, srodničke strukture, privrede i materijalne kulture itd. Tako je Morgan i počeo svoj etnografski rad 1842. ili 1843. Posećivao je Indijance u rezervatima Onondaga, Tonavanda i Bafalo, prisustvovao zasedanjima njihovih veća i sakupljao podatke o strukturi i načelima starog irokeškog Saveza plemena, koji je dotad bio skoro u potpunosti nepoznat. U početku je njegov glavni etnografski informant i saradnik bio Eli Semjuel Parker (1828–1895), bilingvalni i obrazovani Seneka po imenu Donehogava iz klana Tonavanda. On će za vreme Građanskog rata služiti kao ađutant generala Julisiza Granta i biti upamćen kao prvi Indijanac koji je postao komesar Biroa za indijanske poslove (1869–1871).

Morgan se angažovao i kao advokat zastupajući Seneke u sudskoj parnici koju je pleme vodilo protiv Ogden kompanije. Senat SAD je 1838. doneo rezoluciju i povredio načela Seneka time što je ovlastio većinu njihovih starešina da potpišu ugovor sa ovom kompanijom o prodaji njihove zemlje u zapadnom delu Njujorka. Kompanija je nametnula ugovor pod spornim uslovima. Morgan je preko svog društva sproveo istraživanje među Senekama i otkrio da se većina protivila prodaji i da je kompanija potrošila 200.000 dolara kako bi dobila pristanak od četrdesetak starešina; deset starešina je dobilo veće sume novca, a

ostali rum i potpisali su sporazum pod dejstvom alkohola. Pri tom, mnogi od tih navodnih starešina nisu bili legitimni (stvarno izabrani) predstavnici plemena. Seneke su protestovale i odbile da priznaju sporni ugovor, pa je vlada 1842. ponudila kompromisno rešenje da se izuzmu dva rezervata, ali ne i Tonavanda i Bafalo. Tonavande su odbile da prodaju svoju zemlju kompaniji po ceni od 1.67 dolara, dok je stvarna vrednost bila 16 dolara po jutru. Morgan je otputovao u Vašington, predstavio ceo slučaj i postigao uspeh.

Zbog toga su Seneke u rezervatu Tonavanda 1846. adoptirale Morgana i njegovog saradnika Čarlsa Portera iz „Nove konfederacije Irokeza“ u klan Jastreba; ceremonija je izvedena na svečanosti povodom žetve kukuruza. Morgan je postao sin Džima Džonsona, nećaka Crvenog Mundira i dobio je ime Ta-ya-da-o-wuh-kuh („One Lying Across“), što je značilo da je postao posrednik, spona između Indijanaca i belaca. Ova adopcija mu je omogućila istraživanja među Irokezima. Ali, kao što napominje Stern, Morgan zapravo nikada nije živeo sa njima neko duže vreme; proučavanja je vršio za vreme kratkih poseta njihovim rezervatima i putem korespondencije sa Elijem Parkerom (Stern 18). Prvi rezultat su bila *Pisma o Irokezima (Letters on the Iroquois by Shenandoah)*: kao sahem pod ovim imenom objavio je 14 pisama upućenih Albertu Galatinu, predsedniku Istorijskog društva u Njujorku, u *American Review: a Whig Journal of Politics, Literature, Arts and Sciences* (1847–48). Potom ih je dopunio i 1851. objavio kao knjigu *Savez Irokeza (League of Ho-De-No-Sau-nee or Iroquois)*.

Ovaj prijatelj Indijanaca i čovek od pera, čije je intelektualno obrazovanje predstavljalo kombinaciju klasičnih jezika, socijalne filozofije, prava i prirodnih nauka, bio je nadasve američki liberal, patriota i vernik koji se, prema Sternovim rečima, nikada nije emancipovao od svog teološkog zaleđa. Kada se preselio u Ročester 1850, pridružio se Prvoj prezviteranskoj crkvi i bio je aktivan u njoj sve do smrti. Predavanje pod naslovom „Diffusion against Centralization“, koje je održao u svojoj 34. godini pred učenim društvom Ateneum u Ročesteru (Morgan 1852), predstavlja egzemplarnu formulaciju nacionalne ideologije i američkog pogleda na svet o kojima je već bilo reči i koji su činili primarni habitus u njegovom formiranju. Morgan tu govori o dva antagonistička načela koja oblikuju ljudsku „sudbinu“, difuziji i centralizaciji. Difuziju je objasnio kao „težnju i rezultat naših primarnih ustanova“, a centralizaciju kao težnju i rezultat „ustanova arbitrarnih i despotskih“ uređenja. Posredi je osnovna suprotnost između republike i monarhije, liberalne demokratije i autokratske vladavine, slobode i tiranije. Na toj osnovi, Morgan demonstrira preimućstva progresivnog, modernog američkog društva u SAD u poređenju sa evropskim društvima, njihovim zastarelim političkim uređenjima i oligarhijskim strukturama; ukratko, razlike između „nas“ („our Republic“) i „njih“ („monarchies of Europe“).

To je uistinu pohvala američkim ustanovama („our primary institutions“), vrednostima i vrlinama – „onim fundamentalnim idejama koje leže u osnovi našeg građanskog i društvenog sistema“, „onim elementarnim načelima [...] po kojima se naš način vladavine razlikuje od svih drugih koji su postojali“

(Morgan 1852, loc. 79). Morgan ih najpre rezimira, a potom podrobno komentariše svaki ponaosob: ustavnu republiku, predstavnički sistem i odgovornost predstavnika pred narodom, slobodne izbore, poreski sistem, versku toleranciju, slobodu govora, slobodu štampe, *Habeas corpus*, sistem obrazovanja itd. „Vrhovni blagoslov“ koji je posledica svega toga jeste „lična sloboda“ (loc. 100). „Prvi zadatak“ svake pravične uprave je da obezbedi ličnu slobodu, a drugi da osigura „imovinu“, tj. privatnu svojinu (loc. 382). Poslušajmo njega:

Such a government is our Republic, now in the day-spring of its existence; full of life, energy and hope; full of great aspirations, of glowing patriotism, of gorgeous projects; the home of the oppressed, the refuge of the exile, the sanctuary of liberty, and the final victor over the powers of despotism (loc. 112). Our fathers, when they founded this Republic and the free States of which it is composed, understood perfectly well the grievous abuses of the old governments of Europe, and the institutions by which they were engendered and perpetuated. Hence they swept away, in the first instance, hereditary sovereignty, and substituted a representative democracy. They abolished privileged classes, and established equality. They abrogated laws of primogeniture and entailment, and gave us an equal inheritance and power of alienation. [...] In a word, they gave us liberty, and a glorious destiny; a liberty purer and higher than the Greek achieved by the struggles of centuries; and a destiny more glorious than the Roman could reach by aspiration when he looked abroad upon a conquered world (loc. 262).

Reč „proviđenje“ eksplicitno se navodi u tekstu najmanje dva puta, a „sudbina“ još češće; „Providence has decreed our union, and neither the folly nor fanaticism of man can annul the ordinance“ (loc. 404). Proviđenje je predodredilo čak i to da američka nacija postane trgovačka supersila:

Our Republic, however, is destined to be the great trading nation of the earth. From its geographical position, from its vast extent and resources, from its energetic population, and from its liberal institutions, so exactly adapted to the spirit of trade, it is signalized by Providence as the country which must eventually centralize the trade and finance of the world. Our destiny is bound up to a great extent in the laws of trade (loc. 374).

Svoj govor Morgan završava ovim rečima: „Our Republic is, without question, the most sublime political achievement of man since the creation of the world“ (loc. 505). Ukinimo ropstvo, parafraziram njegove reči, tu „rusku ustanovu“, kojoj nije mesto u Americi kao što nije ni Satani u Raju, i „naša zemlja“ će postati raj na zemlji. Ali izgleda da u tom „raju“ nije bilo mesta za domorodačke narode, koje Morgan uopšte ne pominje u svojoj učenoj besedi.

U državi Njujork je tada bilo više irokeških rezervata sa 3.745 pripadnika, uključujuću izvestan broj Stokbridž i Bradertaun Indijanaca (nova plemena stvorena od ostataka istočnih primorskih plemena), a većinu su činili pripadnici Seneka (up. Blagojević 1981, 8). Približno u to doba (1853), ukupan broj Indijanaca u Sjedinjenim Državama bio je procenjen na 400.764, ali je stvarni

broj verovatno bio veći.⁵ A slobodna štampa i nezavisno novinarstvo, koje Morgan toliko uzdiže i hvali, apelovali su tih godina, često histerično, da se „crveni đavoli“ u Kaliforniji unište do „poslednje skvo i deteta“, odnosno proteraju i presele što dalje od naselja belaca (Sackman 2010, 31–32). Od 1850-ih, belci civili su vodili „rat do istrebljenja“ indijanskih plemena u Kaliforniji i Oregonu, po rečima mornaričkog oficira Džordža Fokonera Emonsa (Dippie 1991, 15).

Morganova etnografska istraživanja i putovanja na američki zapad

Morganova studija *Savez Irokeza* (1851) postala je klasična kao prva moderna etnografska monografija – ili „the first scientific account of an Indian tribe ever given to the world“, po rečima Džona Veslija Pauela iz 1880. (nav. u White 1951, 11) – koja je postavila standarde za buduće etnografe. Morgan je naglasio važnost i hitnost etnografskog rada na terenu zato što su Indijanci koji su još mogli da pruže podatke o kulturi sve brže nestajali. Klark Visler ga je kasnije označio kao začetnika terenskog istraživanja kulturnih pojava.

Nakon objavljivanja *Saveza Irokeza*, Morgan se oženio i posvetio advokaturi. Posle pet godina, ponovo se zainteresovao za etnologiju na naučnom skupu u Olbeniju (1856) i odlučio je da nastavi rad na istraživanjima srodstva. Sledeće godine je učestvovao na skupu u Montrealu sa radom o „zakonima“ srodstva kod Irokeza, da bi u leto 1858. sakupio podatke o srodničkom sistemu plemena Odžibve u Mičigenu, koji su ukazivali na isti tip sistema kao što je irokeški. Implikacija tog uvida je bila značajna potvrda stare Džefersonove teze o vezama između Indijanaca u Americi i njihovom azijskom poreklu. Morgan je odlučio da sakupi precizne i potpune podatke o nomenklaturama srodstva od što je moguće većeg broja plemena i naroda širom sveta. Preko Smitsonovog zavoda razaslao je upitnike, najpre misionarima, sveštenicima, učiteljima i agentima u rezervatima, a potom službenicima američkih ambasada i trgovačkih predstavništva u inostranstvu. Radi sakupljanja građe o nomenklaturama srodstva, preduzeo je četiri terenske ekspedicije na zapad i severozapad (1859–1862), u Kanzas i Nebrasku, područje jezera Vinipeg i u gornjem toku Misurija, preko Jeloustonea, sve do Fort Bentona. Činjenični materijal koji je sakupio sadrži evidenciju o 51 sistemu srodstva.

Podatke o eskimskoj terminologiji dobio je od samih Inuita, koje je neki arktički istraživač, čije ime Lesli Vajt ne navodi, doveo u grad Njujork (White 1951, 13). To je mogao biti Čarls Fransis Hol (1821–1871)⁶, izdavač novina iz Sinsinatija u Ohaju, koji je bio opsednut tragičnim neuspehom čuvene Frenklinove ekspedicije u potrazi za Severozapadnim prolazom (1845). Početkom 1860. Hol je krenuo na daleki sever da bi rešio zagonetku o sudbini posade i brodova

5 Prvi sistematski popis stanovništva i domaćinstava sproveden je 1850, a pre njega Indijanci nisu bili popisivani. <https://www.accessgenealogy.com/native/indian-census-of-1853-1890.htm>

6 Dictionary of Canadian Biography, http://biographi.ca/en/bio/hall_charles_francis_10E.html

ser Džona Frenklina, o čemu je kasnije napisao i popularnu knjigu (Hall 1865). Po povratku sa tog prvog putovanja, doveo je bračni par Inuita, „Hanu“, „Džoa“ i njihovo dete u Njujork. Oni su bili jedna od glavnih atrakcija u Barnumovom Američkom muzeju, o čemu je izvestio *New York Times* 15. novembra 1862.⁷

Tako je nastala Morganova studija *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* iz 1870, koja se, skoro po opštoj oceni, smatra njegovim najvažnijim delom i naučnim doprinosom, ali i najspecijalizovanijim budući da spada u jednu od najezoteričnijih oblasti socijalne antropologije. Većina amaterskih etnologa iz Morganovog doba, koji su davali prednost pitkijim i opštijim naučnim objašnjenjima, očekivala je od njega veliku sintezu poput Spenserove i Darvinove (Dippie 103). Morgan je ispunio to očekivanje 1877. kada je objavio *Drevno društvo: istraživanja čovekovog razvoja od divljaštva i varvarstva do civilizacije (Ancient Society, or, Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization)*. U toj knjizi je izneo opštu (univerzalnu) periodizaciju praistorije i istorije, podelu na tri glavna „etnička perioda“ – divljaštvo, varvarstvo i civilizaciju, pri čemu se prva dva kao hronološki najduži (60.000 i 35.000 godina, respektivno, prema Morganovoj proceni) dele na *stariji, mlađi i kasni* potperiod i na tri stanja društva – *niži, srednji i viši stupanj* divljaštva, odnosno varvarstva. Svakom od ovih etničkih perioda i potperioda odgovara poseban način života i tip kulture. Socijalna i kulturna evolucija čovečanstva⁸ je tu shvaćena kao postepen, pravolinijski, prirodan, logičan i nužan (čak geometrijski progresivan i kumulativan) sled tehnoloških pronalazaka i otkrića (sredstava za održavanje života), na jednoj strani i razvoja primarnih institucija, na drugoj. Primarne institucije – oblici vladavine, porodice i braka, religije, domaćeg života i arhitekture, svojine i nasleđivanja – razvile su se postepeno jedna iz druge, iz „nekoliko primarnih začetaka misli“ ili osnovnih „zamisli“. Iskustvo do kojeg je čovečanstvo dolazilo teklo je „gotovo jednoobraznim kanalima“, verovatno zbog toga što su „čovekove potrebe u sličnim uslovima bile u suštini iste“, kao što su i mentalne operacije bile jednoobrazne zbog „specifične istovetnosti mozga kod čoveka svih rasa“ (Morgan 1981, 37). Socijalna evolucija je uvek tekla od prvobitne rodovske zajednice nastale u periodu divljaštva, zasnovane na gensu kao osnovnoj jedinici srodničke organizacije i ličnim odnosima (tip *societas*), preko razvoja bratstava, plemena, konfederacije plemena i naroda u periodu varvarstva, do nastanka političkog društva, zasnovanog na teritoriji i privatnoj svojini (*civitas*), u eri civilizacije i pisane istorije (upotrebe fonetske azbuke i pisma). Morganova distinkcija između dva opšta istorijska tipa organizacije – *societas*, društva i *civitas*, države – tako označava distinkciju između „starog“, arhaičnog i modernog društva. Ona se odnosila i na fundamentalne razlike između plemenskih zajednica indigenih naroda i modernih kompleksnih društava u savremenom svetu.

7 Russell A. Potter, „The Arctic Shows of Charles Francis Hall, 1862–1863“, <http://www.ric.edu/faculty/rpotter/hall.html>

8 Treba napomenuti da u naslovu kao i u celoj knjizi Morgan nikada nije upotrebio reč „evolucija“, niti je odao priznanje njenim teoretičarima, a ipak je njegovo delo s vremenom postalo „biblija“ socijalnog evolucionizma na zapadu i istoku, u kapitalističkom i socijalističkom svetu.

U terminima tako shvaćene socijalne evolucije sa njenim etničkim periodima i stadijumima kao nužnim, fiksnim, neprekoračivim i ireverzibilnim socio-kulturnim stanjima, istorijske, društvene i kulturne razlike između indijanskih plemena i evroameričke civilizacije izgledale su skoro kao nepremostiv jaz. Prema Morganovoj lestvici za „merenje“ nivoa razvoja, američki domoroci su bili svrstani u etničke periode od višeg stupnja divljaštva (Atapaski u području Hadsonovog zaliva, plemena iz doline Kolumbije, kalifornijski Indijanci, priobalna plemena Severne i Južne Amerike) do srednjeg stupnja varvarstva (Pueblo i drugi seoski Indijanci). U doba kada su bili „otkriveni“, Irokezi su se nalazili na nižem stupnju varvarstva (Morgan 1981, 41). Zbog toga je glavni zadatak etnologije postalo dokumentovanje drevnih načina života i oblikâ kulture severnoameričkih domorodaca, pre nego što njihovi potomci potpuno iščeznu sa lica zemlje, tj. kontinenta. To je bilo skoro opšte očekivanje američke javnosti: zbog svoje biološke i/ili kulturne inferiornosti, odnosno nespremnosti da se pridruže civilizaciji, Indijanci su bili istorijski osuđeni.

Po logici Morganove evolucionističke koncepcije, jedina stvarna i relevantna indijanska kultura za etnologiju i antropologiju bila je ona koja je pripadala prošlosti.⁹ Preživeli Indijanci u savremenom stanju nisu bili „autentični“ zato što su njihov tradicionalni način života, društvena organizacija i kultura bili radikalno izmenjeni tokom nekoliko stoleća kolonizacije. Trebalo je ponovo otkriti i na taj način oživeti „duh“ razorenih kultura, a to je bilo i jedino što se moglo oživeti i sačuvati, kao što primećuje Krupat, jer se verovalo da nikakva intervencija, nikakvo uplitanje u istoriju ne može da ih spasi od neizbežne sudbine (Krupat 1985, 38). Etnografi su zato izumeli novo analitičko sredstvo koje im je omogućilo da destiluju i apstrahuju posledice promena u životu savremenih indijanskih zajednica i da (re)konstruišu „tradicionalne“ forme i obrasce iz prošlosti, i to poglavito na osnovu sećanja informanata. Tako je nastao konstrukt koji nam je danas poznat pod nazivom veštački „etnografski prezent“. Njegov efekat je bio taj da su Indijanci izgledali i kao „živi“ i kao „arhaični“, a etnografi kao prvi „putnici kroz vreme“ koji su mogli da se kreću između različitih istorijskih svetova, između problematične sadašnjosti i prošlosti kao sveta „tradicionalne autentičnosti“, odnosno doba „autentične tradicije“ (Thomas 2000, loc. 1418).

Etnologija i politika asimilacije

Morganova vizija istorije je, uprkos etnocentričnim premisama njegove rigidne periodizacije, bila relativno dinamička, a njegova evolucionistička shema o postepenom razvoju i progresu privlačna savremenima zato što je objedinjavala empatično viđenje američkih „divljaka“ i „varvara“ i racionalizaciju

9 Prema manifestu koji je Henri Skulkraft, verovatno najistaknutiji etnolog tog doba, 1846. pročitao pred Morganovom „Novom konfederacijom Irokeza“ u Aurori, Indijanci su za Amerikance bili isto što i drevni Pikti i Kelti za Britance, ili Tevtonci, Goti i Ugri za kontinentalnu Evropu (nav. u Dippie 17).

o konačnom trijumfu „civilizacije“. Ona je uključivala i optimizam u pogledu potencijalne asimilacije Indijanaca i njihovog pretvaranja u američke građane. Kada je Džon Vesli Pael osnovao Smitsonov Etnološki zavod 1879, kasnije preimenovan u Biro američke etnologije (1894), shvatanja Morgana i reformista iz društva „Prijatelja Indijanaca“ sa jezera Mohonk u Njujorku postala su relevantna za „indijansku politiku“ koju je sprovodila federalna vlada. „Prijatelji Indijanaca“ su naime zagovarali uništenje Indijanaca pomoću civilizacije, a ne nasilnim putem. Misija Zavoda i Biroa za etnologiju je bila u tome da naučnu perspektivu o neuspehu asimilacije zbog tvrdokornog indijanskog tribalizma pretoče u praktičnu politiku. Ključnu ulogu u artikulaciji etnološko-antropološkog gledišta o načinu rešavanja „indijanskog problema“ imala je Alis Kaningam Flečer. Pod uticajem Morganove socijalne teorije iz *Drevnog društva*, posebno njegovih ideja o privatnoj zemljišnoj svojini kao kriterijumu i pogonskoj sili civilizacije, stvorila je nov politički i ekonomski plan o pretvaranju Indijanaca u farmere i smanjivanju siromaštva u rezervatima.

Alis Flečer (1838–1923) je počela karijeru u arheologiji na kraju 1870-ih, kada je imala 40 godina. Studirala je arheologiju u Pibodijevom muzeju na Harvardu, gde joj je mentor bio prof. Frederik Vord Patnam. Nakon toga je vršila arheološka istraživanja tumula u Mejnu i Zmijske humke u Ohaju. Na dalji tok njene naučne, antropološke karijere uticalo je poznanstvo sa dvoje mladih obrazovanih i akulturalizovanih Omaha Indijanaca, Sasit (Bright Eyes) Le Flaš i njenog brata Fransisa Le Flaša, na početku 1880-ih. Oni su pratili poglavicu Ponka Medveda Koji Stoji na njegovom putovanju na istočnu obalu, gde je nastojao da dobije podršku javnosti i spreči preseljenje Ponka sa njihove plemenske teritorije. Alis Flečer je potom krenula na zapad i stigla u Nebrasku 1. septembra 1881. Sasit Le Flaš ju je odvela u rezervat Omaha i još nekoliko drugih rezervata na Velikoj visoravni, samo pet godina nakon bitke kod potoka Litlbighorn 1876, kada su sećanja na pobedu Sijua i Čajena još bila sveža.

Plan Flečerove, prvobitno stvoren na osnovu njenih etnografskih iskustava kod Omaha u Nebraski, bio je da se zemljište u rezervatu izdela na individualne porodične parcele i da se Indijanci pretvore u samostalne farmere, seljake. Iako dobronamerna i spremna da sluša o problemima Indijanaca od njih samih, Flečerova je potpuno pogrešno razumela stvarne potrebe Omaha i njihov glavni zahtev da im se zvaničnim dokumentom garantuje pravo na „dom“ i plemensku zemlju. Pod njenim uticajem, Kongres je 1887. doneo Zakon o parcelisanju zemljišta (General Allotment Act ili Dawes Severalty Act)¹⁰, tzv. Dejvsov zakon, tako nazvan po njegovom tvorcu, senatoru Henriju Lorensu Dejvsu iz Masačusetsa. Zakon je trebalo da se primeni na skoro sva plemena u SAD, osim na Pet naroda i još neke manje grupe. Cilj je bio da se najpre razori komunalna (ili „komunistička“, kako se tada govorilo) osnova indijanske kulture u rezervatima – kolektivna zemljišna svojina tako što će se svim odraslim Indijancima pode-

10 Pun naslov glasi: „An Act to provide for the allotment of lands in severalty to Indians on the various reservations, and to extend the protection of the laws of the United States and the Territories over the Indians, and for other purposes“.

liti određena količina zemlje (oko 64 ha po porodici); potom, da se Indijanci izjednače pred zakonom sa belcima i da se stvori sistem državnih škola koji će od njih napraviti „dobre Amerikance“. Kapetan Ričard Prat, osnivač i upravnik Indijanske zanatske škole u Karlajlu, formulisao je to na sledeći način, „ubiti Indijanca i spasiti čoveka“ (Krupat 1985, 74).

Dejvsov zakon se u toku narednih decenija pokazao kao katastrofa „kolosalnih“ razmera za Indijance, koji su do 1934. izgubili 2/3 svog zemljišta u rezervatima, tj. oko trideset šest miliona hektara koje su im uzeli belci, od oko pedeset sedam miliona koliko su držali 1887. (Lurie 2013). Američki antropolozi, istoričari i drugi društveni i humanistički naučnici slažu se da je Zakon o parcelisanju zemljišta iz 1887. bio jedan od najvećih promašaja u federalnoj indijanskoj politici.

Morganova teorija socijalne evolucije i progresa je do kraja XIX veka već bila denuncirana i diskreditovana kao etnocentrična i implicitno rasistička, zbog čega je napuštena u novoj modernizovanoj severnoameričkoj antropologiji. U prvim decenijama XX veka, retki su bili biografi ili komentatori koji su imali reči pohvale za njegovu opštu teoriju: viktorijski antropolog Alfred Hadon označio ga je kao „najvećeg sociologa“ u XIX veku, dok će boasovac Aleksandar Goldenvajzer priznati da je Morganov *Savez Irokeza* najbolja opšta rasprava o ovom narodu (White 1951). Međutim, većina boasovaca je dotad apsorbovala knjigu Roberta Louvija *Primitive Society* iz 1920. kao „antievolutionistički manifest“ (Carneiro 2004, 154). Tako će ostati sve do sredine prošlog veka, kada je Lesli Vajt najviše doprineo oživljavanju istorijskog i teorijskog interesa za generalnu evoluciju kulture i delo¹¹ „jednog od najeminentnijih i najuticajnijih teoretičara“ XIX veka, kako je označio Luisa Morgana. Levi-Stros će mu posvetiti svoju kapitalnu studiju o srodstvu i odati mu priznanje kao začetniku objektivnog naučnog metoda u proučavanju činjenica srodstva, jedne takoreći proto-strukturalne analize sistemâ srodstva u socijalnoj antropologiji (Lévi-Strauss 1969).

Nova, moderna antropologija u SAD nastala je kao profesionalna akademska disciplina i kao takva bila je reakcija na stariju amatersku etnologiju, čiji su počeci vezani za Tomasa Džefersona, kao i na evolucionističke, socijaldarvinističke koncepcije u etnologiji i antropologiji XIX veka. Američki antropolozi, predvođeni Francom Boasom koji je 1896. postao predavač, a 1899. profesor na Kolumbija univerzitetu, više nisu mogli biti samouki amateri koje je finansirala savezna vlada ili veliki muzeji u urbanim centrima. Morali su biti fakultetski obrazovani, sa akreditivima i afilijacijom na univerzitetima. Do 1926. sve odseke za antropologiju na američkim univerzitetima vodili su Boasovi studenti.

Boas je bio izuzetno skeptičan prema tzv. zakonima i generalizacijama svojih prethodnika komparatista i evolucionista, kao i prema opštim teorijama u društvenim naukama. On i njegovi studenti odbacili su eksplanatorne koncepte „rase“ i „prirodnog zakona“ i zamenili ih konceptom kulture, odnosno kultura

11 Vajt je, između ostalog, zaslužan za objavljivanje Morganovih dnevnika sa putovanja u Evropu 1870–71. i terenskih ekspedicija u Kolorado i Nju Meksiko 1878, kao i korespondencije.

u pluralu. Umesto „nomotetskog“ pristupa, deduktivnog i uopštavajućeg komparatizma socijalnih evolucionista, uveli su metod „istorijskog partikularizma“ kao ideografski pristup jedinstvenim istorijskim događajima. Umesto etnocentričnog rangiranja društava i kultura na lestvici razvoja, sa podelom na „niže“ i „više“ u odnosu na evroameričku civilizaciju i društva, uveli su koncept „kulturnog relativizma“. Metodološko načelo u osnovi kulturnog relativizma davalo je prednost „emskom“ izveštaju o kulturnim pojavama kao pogledu „iznutra“, što je zahtevalo da antropolog zna jezik proučavane kulturne grupe. Posebno je pitanje da li je sam Boas govorio jezik „svog naroda“, tj. Kwakiutla (danas se nazivaju Kwakwaka'wakw). Tvrdnje Boasovih bivših studenata o njegovoj veštini etnografske opservacije i empirijskoj rigoroznosti često su međusobno protivrečne i isključive: na primer, da je bio sklon neprestanoj i bespoštednoj samokritici (Lesser 2004, 4–5), odnosno da nikada nije ispravljao netačne podatke i pogrešne interpretacije u svojim publikacijama, kao u slučaju izveštaja o funkcionisanju *potlača* koji je, prema Alfredu Kreberu, Boas hteo da revidira, ali to nikada nije stigao da uradi (nav. u Krupat 1992, 96–97). U svakom slučaju, uvođenje kulturnorelativističke perspektive i shvatanja da ne postoje vankulturna merila po kojima je moguće vrednovati različite kulture i društva imalo je kritički potencijal i veliki značaj u periodu kada su „Prijatelji Indijanaca“ militantno nastojali da amerikanizuju Indijance radi njihove vlastite dobrobiti. „Amerikanizeri“ su zbog toga doživljavali Boasa i boasovce kao svoje glavne intelektualne neprijatelje i opoziciju (Krupat 2014), iako su se boasovski antropolozi svesno klonili političkih rasprava i uplitanja u praktičnu politiku.

Devetnaestovekovno očekivanje da će „Amerikanci koji nestaju“ po logici istorije, sudbine, providenja ili progressa zauvek napustiti američku pozornicu, odnosno biti istrebljeni, kao što su istrebljeni bizoni u prerijama, nikada se na sreću nije ostvarilo. Mada su Indijanci u SAD zvanično stekli građanska prava tek 1924, u toku prve polovine XX veka usledio je postepen demografski rast njihovih populacija, a u drugoj polovini veka i ekonomski oporavak izvesnog broja rezervata uprkos svim pokušajima da se oni unište. Otada su mnoge savremene zajednice indigenih naroda u SAD i Severnoj Americi prošle kroz složene procese promene, akulturacije i asimilacije i borbe za identitet, što je u slučaju nekih indijanskih grupa dovelo do političkog, društvenog i kulturnog preporoda.

Literatura

- Blagojević, Obren. 1981. „Predgovor: Morgan i njegovo Drevno društvo“. U L. H. Morgan, *Drevno društvo*, 7–24. Beograd: Prosveta.
- Braun, Di. 1979. *Divlji zapad*. Beograd: IP Jugoslavija.
- Carneiro, Robert L. 2004. „Leslie A. White“. In Totems and Teachers: Key Figures in the History of Anthropology, ed. Sydel Silverman, 151–173. Walnut Creek, CA: Altamira Press.

- Catlin, George. 2011. *Letters and Notes on the North American Indians*, vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press. [1842. *Letters and Notes on the Manners, Customs, and Condition of the North American Indians*. New York: Wiley and Putnam. With several hundred illustrations.]
- Corcoran, Paul. 2007. „John Locke on the Possession of Land: Native Title vs. the ‘Principle’ of *Vacuum Domicilium*“. Google Scholar <https://scholar.google.com.au/citations?user=0DFBhfYAAAAJ&hl=en>
- De las Kasas, Bartolome. 2002. *Kratak izvještaj o uništenju Indija*. Beograd: Filip Višnjić.
- Deloria, Philip J. 1999. *Playing Indian*. Yale University Press. Revised edition.
- Dippie, Brian W. 1991. *The Vanishing American: White Attitudes and U.S. Indian Policy*. Lawrence: University Press of Kansas. Revised edition.
- Džozefi, Elvin M., Jr. 2008. *Poglavice patrioti: hronika otpora američkih Indijanaca*. Beograd: Metaphysica.
- Hall, Charles Francis. 1865. *Life with the Esquimaux: a narrative of Arctic experience in search of survivors of Sir John Franklin's expedition*. London: S. Low, Son, and Marston.
- Horn, James P. P. 2005. *A Land As God Made It: Jamestown and the Birth of America*. New York: Basic Books.
- Krupat, Arnold. 1985. *For Those Who Come After: A Study of Native American Autobiography*. Berkely: University of California Press.
- Krupat, A. 1992. *Ethnocriticism: Ethnography, History, Literature*. Berkeley: University of California Press.
- Krupat, A. 2014. „Književnost američkih Indijanaca i kanon“. Prevela s engleskog Gordana Vuković. OKF – Otvoreni kulturni forum, 12. 05. 2014. <<http://okf-cetinje.org/arnold-krupat-knjizevnost-americkih-starosjedilaca-kanon/>>
- Kuper, Fenimor Džejsms. 1965. *Poslednji Mohikanac*. Beograd: Nolit.
- Lesser, Alexander. 2004. „Franz Boas“. In *Totems and Teachers: Key Figures in the History of Anthropology*, ed. Sydel Silverman, 1–23. Walnut Creek, CA: Altamira Press.
- Lévi-Strauss, Claude. 1969. *The Elementary Structures of Kinship*. Boston: Beacon Press.
- Lurie, Oestreich Nancy. 2013. *Wisconsin Indians*. Revised and Expanded Edition. Madison: The Wisconsin Historical Society Press. E-book edition.
- Mann, Charles C. 2011. *1491: New Revelations of the Americas Before Columbus*. New York: Vintage Books, A Division of Random House, Inc.
- Morgan, Lewis H. 1852. „Diffusion against Centralization“. A Lecture Before the Rochester Athenaeum Mechanics' Association, On its Third Anniversary, January 6, 1852. Rochester: D. M. Dewey.
- Morgan, Luis H. 1981. *Drevno društvo*. Beograd: Prosveta.
- Pappe, Ilan. 2017. *Ten Myths About Israel*. London – New York: Verso.
- Pearce, Roy Harvey. 1988. *Savagism and Civilization: A Study of the Indian and the American Mind*. Berkeley: University of California Press. Revised edition of *The Savages of America: A Study of the Indian and the Idea of Civilization* 1953.
- Petković, Zoran. 1987. Tradicionalna književnost severnoameričkih Indijanaca (Vitoto, Osagi, Čajeni, Omahe, Abanaki, Odžibve, Kiove, Nutka Indijanci i dr.). *Polja – časopis za književnost i teoriju*, br. 337, god. XXXII: 126–146.
- Radin, Paul. 1944. *The Story of the American Indian*. New York: Liverlight Publishing Corporation.
- Rashid, Mahbub. 1996. The Plan Is the Program: Thomas Jefferson's Plan for the Rectilinear Survey of 1784. *84th ACSA Annual Meeting, Regional Papers*, 615–619.

- Stephanson, Anders. 1996. *Manifest Destiny: American Expansionism and the Empire of Right*. New York: Hill and Wang.
- Stern, Bernhard Joseph. 1967. *Lewis Henry Morgan, Social Evolutionist*. First published in 1931. Reissued 1967, by Russell & Russell. A Division of Athenaeum House, Inc.
- Thomas, David Hurst. 2000. *Skull Wars: Kennewick Man, Archaeology, and the Battle for Native American Identity*. Basic Books. Kindle edition.
- White, Leslie A. 1951. Lewis H. Morgan's Western Field Trips. *American Anthropologist* 53: 11–18.

Primljeno: 05. 03. 2019.

Odobreno: 15. 03. 2019.

Gordana Gorunović

MORGAN'S SCIENTIFIC THEORY, NATIONAL IDEOLOGY, AND FEDERAL INDIAN POLICY IN THE 19TH CENTURY

Abstract: Lewis Henry Morgan (1818–1881) was the main representative of the theory of socio-cultural evolution of humanity in North American ethnology, and the most influential ethnologist in the second half of the 19th century in the United States. Under his influence, ethnography emerged as an important and influential field of research in American science. However, by the beginning of the 20th century, his scientific theory of human progress was discredited as an ethnocentric and even implicitly racist. The doctrine of biological, racial determinism, which was dominant in scientific thought during the nineteenth century, replaced the doctrines of cultural relativism and historical particularism, represented by a new generation of professional American anthropologists led by Franz Boas. This is a review of how and why this happened.

Key words: L. H. Morgan, social evolutionism, savagery and civilization, the „cult of the Vanishing American“, „Manifest Destiny“, Indian tribalism, assimilation policy